

Osmanlı İmparatorluğu'nda Kız Öğretmen Okulunun (Dârümuallimât), Kuruluşu, Okutulan Dersler ve Kapatılışı (1870–1924)

The Foundation, Curriculum and Abolishment (1870-1924) of the Women's Teacher Training College (Dârümuallimât)'s in the Ottoman Empire

*Mustafa Şanal**

Özet

Tanzimat'ın ilanından sonra kızların ilköğretim üzerine devam edecekleri ilk kız rüşdiyesi 1859 yılında açılan Cevre Kalfa İnas Rüşdiyesi'ne ve kız sıbyan mekteplerine öğretmen yetiştirmek amacı ile 26 Nisan 1870 tarihinde Dârümuallimât adı verilen ilk kız öğretmen okulu tesis edilmiştir. Bu okul, Türk eğitim tarihinde erkekler için açılan öğretmen okullarından daha büyük ve önemli tesirler doğurmuş, bu okul sayesinde kızlara yükseköğrenim görmeyen yolu da açılmıştır. Aynı zamanda Dârümuallimât, burs almayan öğrencilerini öğretmen olmaya zorlamadığı için birçok genç kız ve kadının sadece öğretmen olmak için değil, üst düzeyde bir okulda okumak için de bu okula girmesine vesile olmuş, bu da ülke kadınları arasında bilgili, aydın bir kitlenin oluşup gelişmesini sağlamıştır. Cumhuriyet döneminde kadınlara ilişkin devrimlerin başarılı olmasında 1870'ten beri Dârümuallimât'ın mezun vermekte oluşunun ve onların da pek çok kız ve kadını okutmuş olmasının önemli bir rolü olduğu da düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dârümuallimât, Osmanlı İmparatorluğu, Türk Eğitim Tarihi, Öğretmen Yetiştirme

Abstract

After the declaration of the administrative reforms, Women's Teacher Training College called Darümuallimat was established on 26 April 1870 in order to train female teachers for Cevri Kalfa İnas Rüşdiye (1859) and primary schools. The establishment of this particular school

* Doç. Dr., Eriyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi, KAYSERİ, E-mail: sanalm@eriyes.edu.tr.

has a greater importance in Turkish Education History in comparison to the establishment of Men's Teacher Training Colleges, because it gave women the chance to get a university education. At the same time, since Darülmualimat held it compulsory to become a teacher for students who didn't hold a scholarship, most girls and women enrolled to these schools not just to become a teacher, but also to receive a higher education. This led to the development of an intellectual group among Ottoman women, and Darülmualimat's female graduates played a vital role in the success of the reforms of the Republic with relation to women.

Key Words: Women's Teacher Training College, Ottoman Empire, History of Turkish Education, Teacher Training

Giriş

Öğretmen yetiştirme meselesi genelde tarihçilerin özelde ise Türk eğitim tarihçilerinin üzerinde durdukları, araştırma-inceleme yaptıkları konuların başında gelmektedir. Türk devlet yöneticileri ve Türk halkının, bilgiyi öğreten ve bilginin yaşama uyarlanmasına aracı olan kişi konumundaki “öğretmene”-tarihsel süreç içerisinde birçok örnekte de rastlanıldığı üzere- hep sevgi ve saygı bağı ile yaklaştığı¹ dikkate alındığında, eğitim tarihi ile ilgilenen araştırmacı ve yazarların öğretmen yetiştirme meselesine daha fazla önem vermelerinin gerekçesi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Özellikle bilginin insanoğlunun doğaya karşı kullanacağı yegâne güç olduğunun anlaşılması üzerine toplumlar, örgün ve yaygın eğitim yolu ve öğretmenler aracılığı ile bireyleri toplumsal yaşama bağlayan bilginin kazandırılması amacıyla gerekli eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunmuşlar, bu faaliyetlerin merkezine ise öğretmenleri oturtmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda da bu anlayış belirli bir döneme kadar önemini yitirmemiş, devletin eğitim ve adlî sistemleri bu anlayış üzerine temellendirilmeye çalışılmıştır. Özellikle İmparatorluğun kuruluş ve yükselme dönemlerinde devletin ihtiyaç duyduğu yönetici, memur öğretmenler, Enderun mektebi ve medreseler gibi kurumlar vasıtası ile karşılanmaya başlanmış, bu dönemde başka bir öğretmen okulunun açılmasına ihtiyaç duyulmamıştır.

Onaltıncı yüzyılın ikinci yarısından sonra başlayan duraklama ve gerileme faaliyetlerinin neticesinde öncelikle askeri alanda başlayan yenileşme hareketleri, II. Mahmut dönemi ile birlikte (1808–1839) sivil bürokrasi ve devlet sistemine de sirayet etmiştir. Bu dönemde askeri yüksekokullar ve medreselerin yanı sıra başında rüşdiye mektepleri açılmış, bu mekteplerin açılması Osmanlı İmparatorluğu'nda 16 Mart 1848 tarihinde “Dârülmualimîn-i Rüşdî” adı verilen erkek öğrencilerin devam edecekleri yeni bir öğretmen okulunun da açılmasını

¹ Yahya Akyüz, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirmenin 160.Yılında Darülmualimîn’in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış”, *OTAM*, Sayı:20, Ankara 2009, s.19.

zaruri hale getirmiştir². Sadece erkeklerin devam ettiği bu okulun açılması, ülkede kızların eğitimi meselesi üzerine kafa yoran, fikir yürüten dönemin yönetici ve yazarlarının ilki 1859 yılında açılmış olan kız rüşdiyelerine ve sıbyan mekteplerine bayan öğretmen yetiştirecek kız öğretmen okulunun açılması yönünde fikir beyan etmelerine neden olmuştur. İşte bu amaçla da 26 Nisan 1870 tarihinde rüşdiye ve sıbyan mekteplerine öğretmen yetiştirmek amacıyla Dârümuallimât açılmıştır. Bu çalışmada Dârümuallimât'ın tarihsel süreç içerisinde geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümler incelenmeye çalışılmış, bu amaçla da çalışma şu ana başlıklar üzerine temellendirilmiştir:

A-Dârümuallimât'ın Açılmasından Önce Osmanlılarda Kadın Öğretmen Yetiştirme Faaliyetleri,

B- Dârümuallimât'ın Açılışı, Teşkilat ve İdari Yapısı,

C- Dârümuallimât'ta Okutulan Dersler,

D- Dârümuallimât'ın Kapatılışı.

A-Dârümuallimât'ın Açılmasından Önce Osmanlılarda Kadın Öğretmen Yetiştirme Faaliyetleri:

Tanzimat'tan önce Osmanlı toplumunda örgün eğitimde görev yapan beş çeşit öğretmen bulunmaktaydı:

- a-Sıbyan mektebi öğretmenleri,
- b-Medrese öğretmenleri,
- c-Enderun mektebi öğretmenleri,
- d-Askeri ve teknik okul öğretmenleri,
- e-Azınlık ve yabancı okul öğretmenleri³.

² Darümuallimîn-i Rüşdî ile ilgili geniş bilgi için bkz. Yahya Akyüz, "Osmanlı'da Açılan İlk Öğretmen Okulları" *Toplumsal Tarih*, Sayı:105, Eylül 2002, s.1-6; Yahya Akyüz, "Türkiye'de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt:15, 2002, s.15-25; Cemil Öztürk, *Türkiye'de Diünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, MEB yayını, Ankara 2005, s.203-233; Cemil Öztürk, "Türkiye'de Öğretmen Yetiştiren Kurumların Doğuşu: Dârümuallimîn-i Rüşdî", *Millî Eğitim*, Sayı:137, Ocak-Şubat-Mart 1998, s.74-79; Bayram Kodaman-Abdullah Saydam, "Tanzimat Devri Eğitim Sistemi", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 1992, s.476-497; Yahya Akyüz, "Türkiye'de Öğretmenliğin Temelleri Sağlam Atılmıştı", *Yeni Türkiye* (Eğitim Özel Sayısı), Yıl:2, Sayı:7, Ocak-Şubat 1996, s.471-475; Tayyip Duman, "Türkiye'de Eğitim Reformları Açısından Öğretmen Yetiştirme Sorunu", *Erdem*, Sayı:34, Ankara 1999, s.92.

³ Yahya Akyüz, "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme'nin 160.Yılında Darümuallimîn'in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış", *OTAM*, Sayı:20, Ankara 2009, s.19-24.

Sıbyan mekteplerine kız ve erkek çocuklar 5–6 yaşlarından itibaren birlikte gider, bu okulda 3–4 yıl beraber öğrenim görürlerdi. Sıbyan mekteplerinin hocaları genellikle cami hocaları idi. Ancak bazı bilgili kadınlar, mahallelerde erkek ve kız çocuklarına ve diğer kadınlara Kur'an okumayı ve bazı dinî bilgileri öğretiyorlardı. Bu durum bize kadınların çok eskiden beri yüzeysel de olsa bir çeşit öğretmenlik yaptığını göstermektedir⁴. Sıbyan mekteplerini bitiren erkek öğrenciler bir üst seviyedeki okullara geçiş yapabilirken kızların bu dönemde sıbyan mekteplerin üzerinde devam edecekleri herhangi bir okul bulunmamaktaydı. Tanzimat ile Batı'ya açılan Osmanlı İmparatorluğu'nun idari ve siyasi yapısında ortaya çıkan değişiklikler, fikrî ve sosyal yapıda da tedrici olarak değişikliklere yol açmıştır. Bu değişimlerden etkilenen müesseselerin başında aile ve onun içindeki kadın gelmekteydi. Bu devirde kadın, evin içinden dışına doğru açılmıştır⁵. Özellikle 1850'li yıllardan itibaren, basın ve yayın organlarında ülkenin kalkınması için erkek eğitimi kadar kadın eğitiminin de gerekli olduğu sık sık vurgulanır hale gelmişti⁶. Nitekim sıbyan mekteplerinin üstünde ve orta öğretimin ilk derecesi sayılabilecek kızlara özgü ilk rüşdiye, Ocak 1859'da İstanbul'da açılmıştır. Bu okula Cevri Usta (Kalfa) İnas Rüşdiyesi, Sultanahmet (At Meydanı) Kız Rüşdiyesi de denmekteydi. O yıllarda Tanzimat dönemi devlet adamları, İstanbul'da sıbyan mekteplerindeki erkek ve kız çocukları birbirinden ayırıp ayrı ayrı mekteplerde okutmaya başlamışlardı. İşte Cevri Kalfa Kız Rüşdiyesi, Tanzimatın ilanından yirmi yıl sonra, ülkenin eğitim sorunlarını biraz daha fark etmiş, kızların eğitimine biraz daha ilgi duymaya başlamış bir toplumsal çevrede açılmıştır⁷.

B-Dârülmualimât'ın Açılışı, Teşkilat ve İdari Yapısı:

Türkiye'de kadın eğitiminin gelişim sürecinde çok önemli bir dönüm noktası olan kız rüşdiyelerinin açılması, bu okullarda istihdam edilecek "kadın öğretmenlerin" yetiştirilmesi sorununu gündeme getirmiştir⁸. Dönemin sosyolojik yapısı, bu okullarda derslere kadın öğretmenlerin girmelerini zorunlu

⁴ Yahya Akyüz, "Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı" *Milli Eğitim*, Sayı:143, Temmuz-Ağustos-Eylül 1999, s.12.

⁵ Sema Uğurcan, "Tanzimat Devrinde Kadının Statüsü", *150. Yılında Tanzimat*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları (Yayına Hazırlayan: Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1992, s.498.

⁶ Cemil Öztürk, *Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998, s.31.

⁷ Yahya Akyüz, "Öğretmenlik Mesleği ve Osmanlıda Kadın Öğretmen Yetiştirilmesi", *Tarih ve Toplum*, İletişim Yayınları, Cilt:33, Sayı:195, Mart 2000, s.160; Mustafa Şanal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kız Öğretmen Okulunda Görev Yapan Kadın İdareci ve Öğretmenler ile Okuttıkları Dersler", *Bellekten*, Sayı:253, Aralık, 2004, s.650–651.

⁸ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996, s.10.

kılmaktaydı. Fakat kız rüşdiyelerinde derslere girecek bayan öğretmen bulunamadığı için ahlâkına güvenilir, yaşlı erkek öğretmenler de bu okullara öğretmen olarak tayin edilmişlerdir⁹.

Kız rüşdiyeleri için kadın öğretmenlerin yetiştirilmesi zorunluluğu gerçeğinden hareketle dönemin Maarif Nazırı Safvet Paşa tarafından hazırlanan 1 Eylül 1869 tarihli “Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi’nde” “*kız mekâtib-i sibyanîye ve rüşdiyesine muallimler yetiştirmek üzere*” İstanbul’da bir Dârümuallimât’ın açılması öngörülmüştür¹⁰. Dârümuallimât’ın açılması için gerekli hazırlıklara derhal başlanmıştır. İstanbul Sultanahmet’te Ayasofya civarında Yerebatan Caddesi’nde ahşap bir konak kiralanarak okul binası olarak düzenlenmiştir¹¹. Ayrıca aylık 200 kuruş maaş ile bir kapıcı ve 150 kuruş maaş ile bir de hizmetçi görevlendirilmiştir¹². Yine gazetelere de ilanlar verilmek suretiyle Dârümuallimât’a öğretmen ve öğrenci temin etme yoluna gidilmiştir. Örneğin, 1 Zi’l-ka’de 1286 tarihli Takvim-i Vekâyi gazetesinde yayınlanan bir ilanda “*Dârümuallimât’a alınacak olan kadınların 13 yaşından aşağı ve 35 yaşından yukarı olmamaları gerektiği*” belirtilmekteydi¹³.

Nihayet Dârümuallimât, 26 Nisan 1870 Salı günü Maarif Nazırı Saffet Paşa’nın bir nutku ile açılmıştır. Saffet Paşa, okulun açılışı sırasında Türk eğitim tarihi için oldukça önemli olan konuşmasında Türk kadınlarının cehaletini ve İslam’ın kadın eğitime verdiği önemi ifade etmiştir¹⁴.

1 Eylül 1869 tarihli “Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi’ne göre kız sibyan mekteplerine ve rüşdiyelerine öğretmen yetiştirecek olan Dârümuallimât’ın *sibyan* ve *rüşdiye şubelerine* herbir şubenin de kendi içerisinde müslim ve gayri müslim okullarına kadın öğretmen yetiştirecek biçimde iki daireye ayrılması kararlaştırılmış, sibyan şubesinin öğretim süresi iki; rüşdiye şubesinin öğretim süresi ise üç yıl olarak belirlenmiştir¹⁵. Ancak Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi’nin Dârümuallimât’a ilişkin hükümlerinin büyük bir kısmı

⁹Hasan Ali Koçer, *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848–1967)*, Yargıçoğlu Matbaası, 1967, s.21.

¹⁰Tevfik Temelkuran, “Türkiye’de Açılan İlk Kız Öğretmen Okulu”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı:36, Eylül 1970, s.61–62; Ahmet Cihan, *Osmanlı’da Eğitim*, 3F yayınevi, İstanbul 2007, s.84; Zeki Salih Zengin, *II. Abdülhamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi*, Çamlıca yayınları, İstanbul 2009, s.48; Ömer Faruk Yelkenci, *Türk Modernleşmesi ve II. Abdülhamid’in Eğitim Hamlesi*, Kaknüs yayınları, İstanbul 2010, s.161–165.

¹¹BOA, *İrade, Dâbiliye*, Numara:42823, Lef: 6

¹²BOA, *İrade, Dâbiliye*, Numara:42823, Lef: 6

¹³*Takvim-i Vekâyi*, 1 Zi’l-ka’de 1286, Defa:1184

¹⁴*Takvim-i Vekâyi*, 25 Muharrem 1287, Defa:1217; Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi I-II*, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s.671–67; Aziz Berker, *Türkiye’de İlköğretim*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1945, s.99–100.

¹⁵*Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi*, Madde:68–70.

uygulanamamış, birçok külfete ve güçlüğü yol açacağı gerekçesiyle Gayri Müslime Dairesi'nin açılmasından vazgeçilmiş, bu durum ilgili arşiv belgesinde şu söz ile dile getirilmiştir¹⁶:

“...nişam abkâmina nazaran ber cemaate kendi lisanınca tedris olunmak üzere Dârülmuallimât'ın muhtelit olması lazım geliyor ise de şu hal birçok müşkülât ve tekellifâtı dâ'i olacağından Dârülmuallimîn hakkında dahi icra olunacağı vecible şimdilik yalnız İslâm dairesi kâşadıyla muameleleri ona göre tayin kalmıştır...”

II. Abdülhamid döneminde Dârülmuallimât'ta, 1878–79 öğretim yılında 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve onunla birlikte Rus işgaline uğrayan Osmanlı topraklarından İstanbul'a gelen yoğun göç dalgaları nedeniyle sağlıklı bir eğitim yapılamamış bu nedenle mezun da verilememiştir¹⁷. Dârülmuallimât'tan 1873–98 yılları arasında mezun olan öğrencilerin sayısı şöyledir¹⁸:

YIL	Öğrenci Sayısı	Mezun Sayısı
1872–73	50	20
1873–74	-	17
1874–75	31	20
1875	58	8
1876	62	9
1877	50	5
1878	37	-
1878–1879	46	-
1879–1880	25	-
1880–1881	16	-
1881–1882	67	15
1888–89	-	14
1889–90	-	7
1890–91	-	17
1891–92	-	12
1892–93	-	10
1893–94	-	11
1894–95	-	15
1895–96	-	13
1896–97	-	20
1897–98	-	26

Dârülmuallimât'ın müdürlüğüne ilk olarak getirilen Emin Bey, bu görevini 1875–1876 öğretim yılının sonuna kadar devam ettirmiştir¹⁹. 1876–77'de okulun

¹⁶ BOA, İrade, Dâbilîye, Numara:42823, Lef: 6.

¹⁷ Cemil Öztürk, *Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, s.37.

¹⁸ Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839–1923)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992, s.46,48.

¹⁹ *Devlet Salnamesi*, Sene:1293, s.140.

müdürlüğüne İsmail Efendi atanmış²⁰, onun yerine ise 1878–79 öğretim yılında vekâleten Abdullah Efendi getirilmiştir²¹.

II. Abdülhamid döneminde 1877–1878 yılında Dârümuallimât'a şu dersler okutulmuştur²²:

Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf
Ulûm-ı Diniye	Arabî	Arabî
Kıraat-i Türkiye	Farisî	Farisî
Arabî	Coğrafya	Hesap
Farisî	Hesap	İmlâ ve İnşâ
Lisan-ı Osmanî	Tarih-i Osmanî	Coğrafya
İmlâ	İnşâ	Tarih-i Osmanî
Hesap	Türkî Kavaid	Rik'a
Resim	İmlâ	Makina
Sülüs	Sülüs	
Rik'a	Rik'a	
Dikiş	Resim	
	Makina	

1880'li yıllardan itibaren Dârümuallimât'ta gerek idarî kadroda gerekse öğretim kadrosunda kadın eğitimcilerin ağırlığı artmaya başlamıştır²³. Hicri 1299 tarihli Devlet Salnamesi'ne göre Dârümuallimât'ın müdürlüğüne ilk kez bir bayan, Fatma Zehra Hanım getirilmiştir²⁴. 1933'te "*İstanbul Kız Muallim Mektebi 1933–Dârümuallimât–1870*" adlı eseri hazırlayanlar ise Fatma Zehra Hanım'ın Dârümuallimât'ta 1879–1880 ders yılında müdürlük yapmaya başladığını yazmışlardır²⁵. Akyüz, bu eseri hazırlayanların o tarihte ilk ve sağlam bilgi ve belgelere sahip olduklarının düşünülebileceğinin önemi üzerinde durmuştur²⁶. Fatma Zehra Hanım'ın Dârümuallimât'taki müdürlük görevi uzun sürmemiş, 1882-83'te okulun müdürlüğüne, daha önce önemli görevler üstlenmiş, yetkili

²⁰ *İstanbul Kız Muallim Mektebi 1933–Dârümuallimât 1870*, İstanbul Kız Muallim Mektebi Yayını, İstanbul 1933, s.11.

²¹ *Devlet Salnamesi*, Sene: 1298, s.269.

²² *Devlet Salnamesi*, Sene:1294, s.387.

²³ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.14.

²⁴ *Devlet Salnamesi*, Sene: 1299, s.260.

²⁵ *İstanbul Kız Muallim Mektebi 1933–Dârümuallimât 1870*, s.11.

²⁶ Yahya Akyüz, "Öğretmenlik Mesleği ve Osmanlıda Kadın Öğretmen Yetiştirilmesi", s.162–163.

ve dirayetli bir zat olan²⁷ Davut Şükrü Efendi, müdireliğine de Refika Hanım getirilmiştir²⁸.

1882–1883 yılında Dârümuallimât'ın Rüşdiye Şubesi'nde okutulan dersler ve bu dersleri okutan öğretmenler şunlardı²⁹:

Dersin Adı	Öğretmeni
Musikî	Refika Hanım
Arapça	İsmail Hakkı Efendi
Farsça	İsmail Hakkı Efendi
Hesap	İsmail Hakkı Efendi
Coğrafya	İsmail Hakkı Efendi
Türkçe	İsmail Hakkı Efendi
Din Dersleri	Musa Kâzım Efendi
Tarih	Nakiye Hanım
Rik'a	Besime Hanım
Dikiş	Hatice Hanım
Sülüs	Ali Efendi
Resim	Mösyö Kous

Yine 1882–1883 yılında Dârümuallimât'ın Sıbyan Şubesi'nde ise muallim-i evvel Muhibbe Hanım, muallim-i saniye İfâkat Hanım, muallim-i salise Sadiye Hanım ve nakış ve dikiş muallimi Fatma Hanım öğretmenlik görevinde bulunmuşlardır³⁰.

1872–1873 eğitim-öğretim yılında Dârümuallimât, üç sınıflı bir okul haline gelmiştir. İlk iki sınıf dersleri, sıbyan ve rüşdiye şubelerinde ortak bir biçimde gösterilmektedir. Üçüncü sınıf derslerini ise sadece Rüşdiye şubesine devam eden öğrenciler almaktaydı. Sınıf numaraları ise büyükten küçüğe doğru gitmekteydi. Yani ilk sınıf üç, son sınıf ise birinci sınıftı³¹.

Sultan İkinci Abdülhamit devrinde 1892 yılında Dârümuallimât'ta, hazırlık okulu niteliğinde altı yıllık bir İhtiyat Kısmı açılmıştır. İhtiyat Kısmı'nın kuruluşu 20 Kânûn-ı Sani Sene 1307(1892) tarihli arşiv belgesinde şu şekilde dile getirilmiştir³²:

“İnas mekâtibine muallime yetiştirilmek üzere mukaddema tesis etmiş olan Dârümuallimât'ın programca ıslah ve tadiline eşedd ihtiyacı tabakkuk etmesine binâen buna mabrec olmak ve müddet-i tahsilîyesi altı seneden ibaret bulunmak

²⁷ Yahya Akyüz, *a.g.m.*, s.163.

²⁸ *Devlet Salnamesi*, Sene: 1300, s.192.

²⁹ *Devlet Salnamesi*, Sene:1300, s.192–193.

³⁰ *Devlet Salnamesi*, Sene:1300, s.193.

³¹ *İstanbul Kız Muallim Mektebi 1933-Dârümuallimât 1870*, s.6.

³² *BOA, İrade, Dahiliye*, 92248, *Lef:1-2*.

üzere İbtidâi ve Rüşdiye kısmı dahi teşkil ve Dârümuallimât kısmının müddet-i tahsilîyesi üç sene olarak tertib ve icab eden dersleri tanzim ve tâdil kılınmış ve el-yevm mevcut ve müstahdem bulunanlardan mâadâ zükûr ve inâsdan istihdamına lüzum görünerek ehliyet ve emniyet ashabından intibâb ve tâyin edilen ve sene-i haliye kânûn-ı sanisi ibtidâsından itibaren tedrisata başlattırılan muallimîn ve muallimâta müceddeden 3500 gurus maaşat itâsı icab eylemiş ve ledel havale meblağ-ı mezburun taşralarda henüz inşa olunmayan mekâtib adedine mürettebatı mevkufatından mezfûr Dârümuallimât tahsisatına naklen ve mezfûr kânûn-ı sani ibtidâsından itibaren tahsis ve tesviyesi lazımlı geleceği muhasebden ifade kılınmış ve suret-i maruzâ muvafık hal ve maslahat bulunmuş olmakla....”

17 Temmuz 1311 (30 Temmuz 1895) tarihinde yayınlanan “Dârümuallimât ile İhtiyat Kısmına Mahsus Tâlimât” ile Dârümuallimât'ta okulun idarî yapısı, öğretim kadrosu, öğrencileri, ders programı gibi hususlarda yeni düzenlemelere gidilmiştir:

“Madde-3: Dârümuallimât, mekâtib-i ibtidaiye ve rüşdiyeye muallime yetiştirmek üzere üç sene için müesses ise de altı senelik bir de ihtiyat kısmı olup bu da esasa tâbi ve inas mekâtib-i rüşdiyesine muadildir.

Madde-5: İhtiyat kısmı sınıflarına dahil olmak isteyenlere bir heyet-i mümeyyize huzurunda imtihanları icra olunarak müstahak oldukları sınıflara kabul olunur. Alelittak Dârümuallimât'a dahil olmak isteyen inâsın tezkere-i Osmaniyelerini ve hüsn-i hal ve şanlarına dair mahallerinden lazımlı gelen ilmühaberleri ve aşî şahadetnamesiyle emraz-ı sariyeden berî olduğunu mübeyyin tabib-i maruf raporunu ibraz eylemeleri meşruttur”³³

Bu Tâlimât'a göre Dârümuallimât, İbtidâiye ve rüşdiye mekteplerine öğretmen yetiştirmek üzere kurulan ve öğretim süresi üç yıl olan bir eğitim kurumu niteliği taşımaktadır. Ayrıca Dârümuallimât'a bağlı bir de İhtiyat Kısmı bulunacaktı. Bu kısmının öğrenim süresi altı yıl olacak ve rüşdiyelere denk olacaktı. Buradan mezun olanlar, diğer rüşdiyelerden mezun olanlar gibi Dârümuallimât'a ancak yapılacak seçme sınavında başarılı oldukları takdirde girebileceklerdi. Yine 1895 Tâlimâtı ile okulun bir “*erkek müdürü*” ve onun maiyetinde bir “*kadın müdürü*” olacaktı. Bunlar, Maarif Nezâreti tarafından seçilip atanacaklardı. Müdür, Talimât hükümlerini uygulama yetki ve sorumluluğuna sahipti. Müdire, okulun dış işlerine ve yazışmalarına “asla karışmayacak” okulun iç işlerinde de, erkek müdürün onayını almadan küçük ya da büyük herhangi bir uygulamaya kesinlikle girişemeyecekti. Müdire daima, müdür ise haftada en az iki kez dershaneler ile nakış odasını dolaşıp, okuldaki tüm personelin görevlerini tam olarak yapıp yapmadıklarını denetleyecekler,

³³ *Maarif Salnamesi*, Sene:1317, s.321–322 (Bu salnamede, 1895 tarihli Talimât'ın tam metni bulunabilir.)

hatta derslerde bizzat hazır bulunarak eğitim-öğretim sürecini bizzat izleyeceklerdi³⁴.

II. Meşrutiyet dönemi, kadınların eğitimi konusunda çok yoğun tartışmaların ve yayınların yapıldığı bir dönem olmuştur. Ancak bu dönemde gerek eğitim ve gerekse de kadın hayatında süratli bir gelişme ve değişme yaşanmış fakat Dârümuallimât bu süratli değişim ve dönüşüme ayak uyduramamıştır. Dârümuallimât, 1910–1911 öğretim yılından itibaren, birinci sınıfta 65 öğrenci olmak üzere yatılı hale getirilmiştir. Böylece, bu tarihe kadar toplam 731 mezun veren gündüzlü Dârümuallimât tarihe karışmıştır³⁵. Bu yeni yapılanma ile okulun öğrenim süresi iki yıla indirilmiş, 1913–14 öğretim yılında ise uygulamalı eğitim yapmak amacıyla Dârümuallimât'a bağlı bir Tatbikat Mektebi açılmıştır³⁶.

1914-1915'te yayınlanan *Dârümuallimât Programı* ile okul; 1-Kısm-ı İbtidâî, 2-Dârümuallimât-ı İbtidâîye, 3-Ana Muallim Mektebi, 4-Ana Mektebi olmak üzere dört kısma ayrılmıştır. Kısm-ı İbtidâî'nin öğretim süresi beş yıldır ve Dârümuallimât-ı İbtidâîye'nin uygulama okulu niteliğindedir. Dârümuallimât-ı İbtidâîye, biri ihzârî olmak üzere beş yıllık idi. Ana Muallim Mektebi'nin öğretim süresi ise bir yıldır. Ana Mektebi, Ana Muallim Mektebi'nin uygulama okulu niteliğindedir³⁷. Cemil Öztürk'e göre 1914–15 programının getirmiş olduğu en önemli yenilik; Ana Muallime Mektebi'nin kuruluşuna zemin hazırlamış olması ve Türkiye'de anaokulu öğretmeni³⁸ yetiştirme sürecini başlatmasıdır³⁹. Ancak 1914–1915 tarihli Dârümuallimât Programı da fazla uzun ömürlü olamamış, 1915'te yayınlanan "*Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizamnâmesi*" ile Dârümuallimât yeniden yapılandırılmıştır. Bu Nizamnâme, toplam 39 maddeden ibaretti ve İbtidâî, İhzârî ve Âlî kısımlarından oluşan bir Dârümuallimât-ı Âliye'nin kurulmasını öngörmekteydi⁴⁰. Bunlardan İbtidâî kısmının öğretim süresi beş, İhzârî kısmının öğretim süresi iki, Âlî kısmının öğrenim süresi ise üç yıl idi. Âlî kısmın Edebiyat, Tabiiyat ve Riyâziyât

³⁴ *Maarif Salnamesi*, Sene:1317, s.321–322, Madde: 6–9; Mustafa Şanal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kız Öğretmen Okulunda Görev Yapan Kadın İdareci ve Öğretmenler ile Okuttukları Dersler", s.654; Yahya Akyüz, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Okul Yöneticiliğinde Dönüşümler ve Kadınların Okul Yöneticiliği", *Tarih ve Toplum*, Sayı:207, Mart 2001, s.61–62.

³⁵ *İstanbul Kız Muallim Mektebi 1933-Dârümuallimât 1870*, s.42.

³⁶ *İstanbul Kız Muallim Mektebi 1933-Dârümuallimât 1870*, s.44.

³⁷ *Dârümuallimât Programı*, İstanbul 1330, s.3.

³⁸ Türkiye'de anaokullarının tarihsel süreç içerisinde kuruluşu ve gelişimi için ayrıntılı bilgi için Bk. Yahya Akyüz, "Anaokullarının Türkiye'de Kuruluş ve Gelişim Tarihçesi", *Millî Eğitim*, Sayı: 132, Ekim-Kasım-Aralık 1996, s.7–13.

³⁹ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.17.

⁴⁰ *Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizamnâmesi*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1331, Madde: I

şubelerine ayrılması öngörülmüştü. İbtidâî kısmına ait bir Tatbikat Mektebi ile doğrudan okul müdürlüğüne bağlı öğretim süresi bir yıl olan Ana Muallime Mektebi ve buna bağlı bir Ana Mektebi de yine Dârümuallimât'a bağlıydı.⁴¹ Âli kısımdan mezun olanlar mekâtib-i tâliye ve âliyede öğretmen, İhzarî kısımdan mezun olanlar Dârümuallimîn ve Dârümuallimât-ı ibtidâiyelere öğretmen ile ibtidâilere ilköğretim müfettişi olacaklardı.⁴² 1915'te yayınlanan Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizamnâmesi'nin hükümlerinin sağlıklı bir biçimde yürürlüğe konulabilmesi için toplam 148 maddelik bir "Dârümuallimîn ve Dârümuallimât-ı İbtidâiye Tâlimatnâmesi" yayınlanmıştır.⁴³

C-Dârümuallimât'ta Okutulan Dersler:

1 Eylül 1869 tarihli "Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi"ne göre Dârümuallimât'ta öğretim süresi iki yıl olan sıbyan şubesi ile öğretim süresi üç yıl olan rüşdiye şubesinde şu derslerin okutulması öngörülmüştür⁴⁴:

Sıbyan Şubesi'nde Okutulan Dersler	Rüşdiye Şubesi'nde Okutulan Dersler
Mebâdi-i Ulûm-ı Diniye	Mevadd-ı Ulûm-ı Diniye
Kavâid-i Lisân-ı Osmânî ve Kitâbet	Kavâid-i Lisân-ı Osmânî ve İnşâ
Usûl-i Tâlim	Arabî ve Fârisî
Her Cemaatin Kendi Lisanı	Her Cemaatin Kendi Lisanı
Risâle-i Ahlâk	İlm-i Ahlâk
Hesap ve Defter Tutma Usulü	Tedbir-i Menzil
Târih-i Osmânî ve Coğrafya	Tarih ve Coğrafya
Mâlûmât-ı Nâfia	Mebâdi-i Ulûm-ı Riyâziye ve Tabiiye
Musikî	Resim
Dikiş ve Nakış	Musikî

26 Nisan 1870 yılında dönemin Maarif Nâzırı Saffet Paşa tarafından açılan Dârümuallimât'ta fiilen uygulanmaya başlanan ilk ders programında ise şu dersler yer almıştır⁴⁵:

⁴¹ Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizamnâmesi, Madde: 2,3,4.

⁴² Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizamnâmesi, Madde: 2.

⁴³ Dârümuallimîn ve Dârümuallimât-ı İbtidâiye Tâlimatnâmesi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332.

⁴⁴ Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi, Madde: 69-70

⁴⁵ BOA, İDH, Numara: 42823, Lef: 4.

1870 Yılında Dârümuallimât'ta Fiilen Okutulan Dersler
Mebâdi-i Ulûm-ı Diniye ve Ahlâk
Kavâid-i Lisan ve İnşâ
Hesab
Nakış ve Ameliyât-ı Hiyatiye
Resim
Hatt-ı Sülûs ve Nesih
Tarih-i Osmanî
Coğrafya

1872–1873 eğitim-öğretim yılında üç sınıflı bir yapıya bürünen Dârümuallimât'ta şu dersler okutulmuştur⁴⁶:

Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf
Arapça	Din Dersleri	Din Dersleri
Farsça	Arapça	Arapça
Hesap	Farsça	Farsça
Coğrafya	Hesap	Hesap
Tarih	Coğrafya	Coğrafya
Rik'a	Türkçe Kıraat	Türkçe Kıraat
Sülûs	Sülûs	Sülûs
İNŞÂ	Rik'a	Nakış ve Hiyatiye
Resim	Nakış ve Hiyatiye	
Nakış		

1873–1874 eğitim-öğretim yılında 1872–73 yılında okutulan derslerden farklı olarak İnşâ ve Tarih dersleri programdan kaldırılmış, bu derslerin yerine İmlâ, Pişano, Dikiş Makinası dersleri konmuştur⁴⁷.

1876–77 tarihli Devlet Salnamesi'nde göre Dârümuallimât'ta şu dersler okutulmuştur⁴⁸:

Dersler
Nakış
Mebadi-i Ulûm-ı Diniye ve Ahlâk
Rik'a
Hesab ve Coğrafya
Musikî
Sülûs
Resim

⁴⁶ İstanbul Kız Muallim Mektebi 1933-Dârümuallimât 1870, s.6.

⁴⁷ İstanbul Kız Muallim Mektebi 1933-Dârümuallimât 1870, s.7.

⁴⁸ Devlet Salnamesi, Sene:1293, s.140.

II. Abdülhamid döneminde 1877–1878 yılında Dârümuallimât'ta şu dersler okutulmuştur⁴⁹:

Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf
Ulûm-ı Diniye	Arabî	Arabî
Kıraat-i Türkiye	Farisî	Farisî
Arabî	Coğrafya	Hesap
Farisî	Hesap	İmlâ ve İnşâ
Lisan-ı Osmanî	Tarih-i Osmanî	Coğrafya
İmlâ	İnşâ	Tarih-i Osmanî
Hesap	Türki Kavaid	Rik'a
Resim	İmlâ	Makina
Sülûs	Sülûs	
Rik'a	Rik'a	
Dikiş	Resim	
	Makina	

1882–1883 yılında Dârümuallimât'ın Rüşdiye Şubesi'nde okutulan dersler şunlardı⁵⁰:

Dersin Adı
Musikî
Arapça
Farsça
Hesap
Coğrafya
Türkçe
Din Dersleri
Tarih
Rik'a
Dikiş
Sülûs
Resim

1895 Tâlimâtı ile Dârümuallimât'ta İbtidâî ve hem de rüşdiye şubeleri için ortak bir programı öngörülmüştür. Sınıf düzeni, diğer senelerin aksine ilk sınıf

⁴⁹ *Devlet Salnamesi*, Sene:1294, s.387.

⁵⁰ *Devlet Salnamesi*, Sene:1300, s.192–193.

birinci, son sınıf ise üçüncü sınıf şeklindeydi. Bu program, H. 1317 (1899–1900) tarihli Maarif Salnamesi'nde şu şekilde gösterilmiştir⁵¹:

<i>Dersin Adı</i>	I. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf
Tecvid ve Kur'an-ı Kerimde Tatbikat	2	1	1
Ulûm-ı Diniye	2	2	2
Arabî	2	2	2
Fârisî	1	1	1
Kavâid-i Osmâniye ve Müntehabât	1	1	1
Kitâbet ve Tatbikât-ı Kavâid	1	1	2
Hüsn-i Hat	1	1	1
Usûl-i Tedris	2	1	1
Ahlâk	-	2	1
İlm-i Eşyâ	1	1	1
Mevâlid ve Ulûm-ı Tabiiye	-	1	1
Hıfzısıhha	-	1	1
İdâre-i Beytiye	1	2	2
Hesap	2	1	1
Hendese	1	1	1
Resim	1	1	1
Coğrafya	2	1	1
Tarih	1	1	1
Musikî	1	1	1
El Hünelerî	4	3	3

1896–1897 eğitim-öğretim yılında 1895 tarihli Tâlimatnâmenin öngördüğü derslerden ilk iki sınıfın dersleri aynı kalmakla birlikte, son sınıf-üçüncü sınıf derslerinde ise bazı değişiklikler olmuştur. Bu eğitim-öğretim yılında Dârülmualimât'ın son sınıfında okutulan dersler şunlardı⁵²:

⁵¹ *Maarif Salnamesi*, Sene: 1317, s.488; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S.2010*, PegemA yayınları, Ankara 2010, s.249.

⁵² *İstanbul Kız Muallim Mektebi 1933-Dârülmualimât 1870*, s.30.

<i>Dersin Adı</i>
Din Dersleri
Kur'an-ı Kerim (Tevcitle beraber)
Arabî
Farisî
Kavâid-i Osmaniye
Kitabet
İlm-i Ahlâk
İlm-i Eşya
Mevâlid ve Ulûm-ı Hikemiye ve Tabiiye
İdare-i Beytiyye
Hesap
Coğrafya
Tarih
Hıfzısıhha
Hendese
Resim
Hüsn-i Hat
Nesc (Dokuma)
Nakış
Biçki
Hıyâtet (Terzilik)

1901–1902 yılında Dârülmualimât'ta uygulanan programda ise 1895 tarihli Tâlimat'ın öngördüğü dersler aynen okutulmuş ancak ders saatlerinde değişiklikler yapılmıştır. Örneğin Usûl-i Tedris dersine haftalık her üç sınıfta da birer ders saat olarak yer verilmiş, Mevâlid ve Ulûm-ı Tabiiye dersi programdan çıkarılmıştır. Ayrıca bu programda da İdâre-i Beytiyye (Ev İdaresi) ve Hıfzısıhha derslerine yer verilmesi, okuldaki eğitim-öğretim hayatının gelişmesi bakımından oldukça ileri bir adım olmuştur. Bu tarihte Dârülmualimât'ta okutulan dersler ve bu derslerin haftalık ders saatleri 1319 (1902–1903) tarihli Maarif Salnamesi'nde şu şekilde gösterilmiştir⁵³:

⁵³ *Maarif Salnamesi*, Sene:1319, s.128.

<i>Dersin Adı</i>	I. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf
Tecvid ve Kur'an-ı Kerimde Tatbikat	2	1	1
Ulûm-ı Diniye	3	3	3
Arabî	2	2	2
Fârisî	1	1	1
Kavâid-i Osmâniye ve Müntehabât	1	1	1
Kitâbet ve Tatbikât-ı Kavâid	1	1	2
Hüsn-i Hat	1	1	1
Usûl-i Tedris	1	1	1
Ahlâk	1	2	1
İlm-i Eşyâ	1	1	1
Hıfzısıhha	-	1	1
İdâre-i Beytiyye	1	2	2
Hesap	2	1	1
Hendese	1	1	1
Resim	1	1	1
Coğrafya	2	1	1
Tarih	1	1	1
Musikî	1	1	1
El Hünnerleri	3	3	3

1910–1911 eğitim-öğretim yılında yatılı hale getirilmiş, programlarda önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu dönemde yapılan yeniliklerden birisi programa Malûmât-ı Medeniye dersinin konulmasıdır. 1910–1911 eğitim-öğretim yılında yatılı olan Dârümuallimât'ta şu dersler okutulmuştur⁵⁴:

<i>Dersin Adı</i>
Kur'an-ı Kerim
Ulûm-ı Diniye
Hıfzısıhha
Müzik (Vokal)
Hüsn-i Hat
Hesap
Hendese
Coğrafya
Lisan-ı Osmani
Kitabet
Fenn-i Talim ve Terbiye
Tarih-i Osmani
Arabî
Malûmât-ı Medeniye
İlm-i Ahlâk
Fârisî
El Hünnerleri
Kur'an-ı Kerim
Ulûm-ı Diniye

1914–1915 tarihli Dârümuallimât Programı'na göre Dârümuallimât-ı İbtidâiye'nin ders programı şöyleydi⁵⁵:

⁵⁴ *İstanbul Kız Muallim Mektebi*, s.42.

⁵⁵ *Dârümuallimât Programı*, İstanbul 1330, s.4–5.

<i>Dersin Adı</i>	I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf	V. Sınıf
Kur'an-ı Kerim	2	1	1	1	-
Ulüm-i Diniye	2	1	1	1	1
İlim-i Ahvâl-i Ruh	-	-	1	1	1
Ahlâk	-	-	1	1	-
Fenn-i Terbiye ve Tedris ve Mektep İdâresi	-	-	-	1	2
	Kıraat ve İnşa	3	2	1	1
	İmlâ	2	1	-	-
Türkçe	Sarf ve Nahv	2	1	-	-
	Edebiyat	-	-	2	1
	Kitâbet	1	1	1	-
Coğrafya	1	2	2	1	-
Kozmografya	-	-	-	-	1
Tarih	1	2	2	1	1
Malûmat-ı Medeniye ve Hukukiye	-	-	1	-	-
Lisan	2	2	2	2	-
Uslû-i Defteri	-	-	1	-	-
Hesap	4	3	2	2	1
Hendese	-	2	2	2	1
Cebir	-	-	-	1	1

1914–1915 tarihli Dârümuallimât Programı'na göre Ana Muallime Mektebi'nde okunacak dersler ise şunlardı⁵⁶:

<i>Dersin Adı</i>
Ulûm-ı Diniye
İlm-i Ruh
Fenn-i Terbiye
Fröbel ⁵⁷ Tedrisatı ve El İşlerinin Nazarî Kısmı
İmlâ
Kıraat
Ulûm-ı Tabiiye
Hıfzıshha
Hesap
Hendese
Gınâ' ve Piyano
Tarih-i Osmânî
Coğrafya
Terbiye-i Bedeniye
Resim
Tatbikat

1914–1915 tarihli *Dârümuallimât Programı* fazla uzun ömürlü olmamış, 1915'de yayınlanan *Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizamnâmesi* ile Dârümuallimât'ın programlarında değişiklikler yapılmıştır. Yapılan bu değişiklikler gereğince Dârümuallimât-ı Aliye'nin İbtidâi ve İhzari kısmında şu derslerin okutulması kararlaştırılmıştır⁵⁸:

Dersin Adı	Dersin Adı
Kur'an-ı Kerim ve Malûmât-ı Diniye ve Siyer	Kur'an-ı Kerim ve Malûmat-ı Diniye
Fenn-i Terbiye ve Usûl-i Tedris ve İlm-i Ahvâl-i Ruh	Türkçe
Türkçe	Kavâid ve Edebiyat ve Kitâbet ve İmlâ

⁵⁶ *Dârümuallimât Programı*, İstanbul 1330, s.5.

⁵⁷ Friedrich Wilhelm August Fröbel (1782–1852), dünyada okul öncesi eğitimin kurucusu olarak kabul edilen ünlü Alman eğitimcisidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Aytaç, *Avrupa Eğitim Tarihi*, DoğuBatı yayını, Ankara 2009, s.262–269; Halil Fikret Kanad, *Pedagoji Tarihi*, Birinci Cilt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1963, s.489–500.

⁵⁸ *Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizamnâmesi*, İstanbul 1331, Madde: 24.

Elsine-i Ecnebiye	Coğrafya
Tarih (Osmanî ve Umûmî)	Kozmoğrafya
Coğrafya	Tarih
Kozmoğrafya	Elsine-i Ecnebiye
Riyâziyât	Hesap
Malûmât-ı Tabîye	Hendese
Malûmât-ı Zirâiye ve Tatbikâtı	Cebir
Usûl-i Defterî	Mâlûmat-ı Tabîye
Malûmât-ı İktisâdiye ve İdâre-i Beytiye	Resim
Malûmât-ı Ahlâkiye ve Medeniye ve Hukûkiye	Musikî ve Gınâ‘
Teşrih	Terbiye-i Bedeniye
Fizyoloji-i Beşerî ve Hıfzısıhha	Dikiş ve Tamir
Yazı	Tibahat
Resim	Çamaşır Yıkama ve Ütü
Musikî ve Gınâ‘	İdâre-i Beytiye
El İşleri	
Terbiye-i Bedeniye	
Tatbikât-ı Dersiyeye	

D-Dârümuallimât'ın Kapatılışı

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşından mağlubiyetle ayrılması üzerine ülkede ortaya çıkan siyasî, iktisadî felaketler Dârümuallimât'ı da etkilemiş, 1918–19 öğretim yılında İhazî kısmı ile Ana Muallime Mektebi kapatılmıştır⁵⁹. İhazî kısmının öğretmen yetiştirme görevi İnas Darülfünûnu'na verilmiştir. Ana Muallim Mektebi'nin kapatılma gerekçesi olarak da yeterli anaokulunun açılmaması ve ihtiyaçtan fazla anaokulu öğretmeni yetiştirilmesi gösterilmiştir⁶⁰. İstanbul'un işgal edilmesi üzerine İbtidâî ve Tatbikat kısımlarındaki öğrenci sayısı azaltılmış, okul 5 Teşrin-i sani 1338 (5 Kasım 1922) tarihli Ali Reşat imzalı bir emirle, Türkiye Büyük Millet Meclisi Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır. 1923–24 öğretim yılında daha önce kapatılan İhazî Kısmı'na denk bir Tâli Kısım açılmıştır⁶¹. 1924–25 öğretim yılında, 1923–24 öğretim yılında açılmış olan Tâli Kısım kapatılmış ve okul, 1924–25 yılında İstanbul Kız Muallim Mektebi adını almıştır⁶².

⁵⁹ İstanbul Kız Muallim Mektebi 1933-Dârümuallimât 1870, s.67.

⁶⁰ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.19.

⁶¹ İstanbul Kız Muallim Mektebi 1933-Dârümuallimât 1870, s.75.

⁶² İstanbul Kız Muallim Mektebi 1933-Dârümuallimât 1870, s.79; Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.19.

Sonuç:

26 Nisan 1870 tarihinde dönemin Maarif nazırı ve ileri gelen devlet adamları, yazar ve halkın katılımı ile açılan Dârümuallimât, kadın eğitiminin Osmanlı İmparatorluğu'nda yaygınlaşmasına ve kızların ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde de eğitim görmelerine öncülük etmiştir. Bu bağlamda Dârümuallimât'ın Türk eğitim tarihi içerisinde oynamış olduğu yararlı etkilerin şunlar olduğu düşünülmektedir:

a-Kız rüşdiyeleri ve kız sıbyan mekteplerine bayan öğretmenler yetiştirerek bu okulların çoğalmasına ve dolayısıyla giderek artan sayıda kızın okumasına katkıda bulunmuştur.

b-Dârümuallimât, II. Meşrutiyet döneminde açılan İnas Darülfünûnu'nun da esas öğrenci kaynağını oluşturmuştur.

c-Cumhuriyet döneminde kadınlara ilişkin devrimlerin başarılı olmasında 1870'ten beri Dârümuallimât'ın mezun vermekte oluşunun ve onların da pek çok kız ve kadını okutmuş olmasının önemli bir rolü olmuştur⁶³.

d-Burs almayan öğrencilerini öğretmen olmaya zorlamadığı için bir çok genç kız ve kadın sadece öğretmen olmak için değil, üst düzeyde bir okulda okumak için de bu okula girmiş, bu da ülke kadınları arasında bilgili, aydın bir kitlenin oluşup gelişmesini sağlamıştır.

e-Özellikle II. Meşrutiyetten itibaren devlet memurluklarına Dârümuallimât mezunu bayanların yoğun bir biçimde girmelerini sağlamıştır.

f-Musiki, biçki-dikiş gibi dersler genelde azınlık ya da yabancı kökenli bayan öğretmenler tarafından okutulduğu için Dârümuallimât'ta okuyan öğrencilerin batı kültürü ile temas etmelerine ve bu kültürü kısmen de olsa tanımlarına vesile olmuştur.

g-1880-81'de okulun müdürlüğüne kısa süreli de olsa Fatma Zehra Hanım'ın getirilmesi ile ilk kez öğretmen yetiştiren bir kurumda bayanların da idarecilik yapmalarına imkân tanınmasına neden olmuştur.

⁶³ Yahya Akyüz, "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme'nin 160.Yılında Darümuallimât'ın İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış", s.52.

Kaynakça

1-Arşiv Belgesi, Salnameler, Nizamnameler, Gazeteler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrâde, Dahiliye, Numara:42823, Lef: 6

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrâde, Dahiliye, 92248, Lef:1-2.

Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1286.

Takvim-i Vekâyi, 1 Zi'l-ka'de 1286, Defa:1184.

Takvim-i Vekâyi, 25 Muharrem 1287, Defa:1217.

Maarif Salnamesi, Sene:1317, Sayfa:321–322, 488.

Maarif Salnamesi, Sene:1319, s.128.

Devlet Salnamesi, Sene:1293, s.140.

Devlet Salnamesi, Sene:1294, s.387.

Devlet Salnamesi, Sene: 1298, s. 269.

Devlet Salnamesi, Sene: 1299, s.260.

Devlet Salnamesi, Sene:1300, s.192–193.

Dârümuallimât Programı, İstanbul 1330.

Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizamnâmesi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1331.

Dârümuallimîn ve Dârümuallimât-ı İbtidâiye Talimatnâmesi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332.

2-Kitap, Dergi ve Makaleler

AKYÜZ, Yahya, “Osmanlı’da Açılan İlk Öğretmen Okulları” *Toplumsal Tarih*, Sayı:105, Eylül 2002.

AKYÜZ, Yahya, “Anaokullarının Türkiye’de Kuruluş ve Gelişim Tarihçesi”, *Milli Eğitim*, Sayı: 132, Ekim-Kasım-Aralık 1996.

AKYÜZ, Yahya, “Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer’in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı” *Milli Eğitim*, Sayı:143, Temmuz-Ağustos-Eylül 1999.

AKYÜZ, Yahya, “Öğretmenlik Mesleği ve Osmanlıda Kadın Öğretmen Yetiştirilmesi”, *Tarih ve Toplum*, Aylık Ansiklopedik Dergi, İletişim Yayınları, Cilt:33, Sayı:195, Mart 2000.

AKYÜZ, Yahya, “Türkiye’de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt:15, 2002.

- AKYÜZ, Yahya, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirmenin 160.Yılında Darülmualimîn’in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış”, *OTAM*, Sayı:20, Ankara, 2009.
- AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-M.S.2010*, PegemA yayınları, Ankara 2010.
- AKYÜZ, Yahya, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Okul Yöneticiliğinde Dönüşümler ve Kadınların Okul Yöneticiliği”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:207, Mart 2001.
- AKYÜZ, Yahya, “Türkiye’de Öğretmenliğin Temelleri Sağlam Atılmıştı”, *Yeni Türkiye* (Eğitim Özel Sayısı), Yıl:2, Sayı:7, Ocak-Şubat 1996.
- AYTAÇ, Kemal, *Avrupa Eğitim Tarihi*, DoğuBatı yayını, Ankara 2009.
- BERKER, Aziz, *Türkiye’de İlköğretim*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1945.
- CİHAN, Ahmet, *Osmanlı’da Eğitim*, 3F yayınevi, İstanbul 2007.
- DUMAN, Tayyip, “Türkiye’de Eğitim Reformları Açısından Öğretmen Yetiştirme Sorunu”, *Erdem*, Sayı:34, Ankara 1999.
- ERGİN, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi I-II*, Eser Matbaası, İstanbul 1977.
- İstanbul Kız Muallim Mektebi 1933-Dârülmualimât 1870*, İstanbul Kız Muallim Mektebi yayını, İstanbul 1933.
- KANAD, Halil Fikret, *Pedagoji Tarihi*, Birinci Cilt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1963,
- KOÇER, Hasan Ali, *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848–1967)*, Yargıçoğlu Matbaası, 1967.
- KODAMAN, Bayram -Abdullah Saydam, “Tanzimat Devri Eğitim Sistemi”, *150. Yılında Tanzimat*, Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 1992.
- KURNAZ, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839–1923)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992.
- ÖZTÜRK, Cemil, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996.
- ÖZTÜRK, Cemil, *Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, MEB Yayını, İstanbul 2005.
- ÖZTÜRK, Cemil, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştiren Kurumların Doğuşu: Dârülmualimîn-i Rüşdî”, *Milli Eğitim*, Sayı:137, Ocak-Şubat-Mart 1998.
- ÖZTÜRK, Cemil, *Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, MEB yayını, Ankara 2005.
- ÖZTÜRK, Cemil, *Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998.

- ŞANAL, Mustafa , “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kız Öğretmen Okulunda Görev Yapan Kadın İdareci ve Öğretmenler ile Okuttukları Dersler”, *Belleten*, Sayı:253, Aralık, 2004.
- TEMELKURAN, Tefik, “Türkiye’de Açılan İlk Kız Öğretmen Okulu”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı:36, Eylül 1970.
- UĞURCAN, Sema, “Tanzimat Devrinde Kadının Statüsü”, *150. Yılında Tanzimat*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları (Yayına Hazırlayan: Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1992.
- YELKENCİ, Ömer Faruk, *Türk Modernleşmesi ve II. Abdülhamid’in Eğitim Hamlesi*, Kaknüs yayınları, İstanbul 2010.
- ZENGİN, Zeki Salih, *II. Abdülhamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi*, Çamlıca yayınları, İstanbul 2009.